

CAPÍTOL 7

Els ocells de les illes Medes

RAMON FORTIÀ

Les illes Medes, malgrat que tenen unes dimensions prou acceptables -22 ha- i que es troben a una escassa distància de la costa -800 m-, acullen una fauna ornítica força restringida i molt concreta d'acord amb unes determinades condicions ambientals. Fins i tot el component d'aus migratòries que fan aturada a l'arxipèlag és realment migrat.

La resposta que trobem a aquesta situació és el caràcter esventat de les illes i un paisatge realment homogeni si ens atenem a la coberta vegetal, que ens determina, en bona mesura, la representativitat dels hàbitats en allò que són els ecosistemes emergits. Es tracta, en definitiva, dels ambients marins d'aigües lliures: els rocams més propers a la superfície del mar i condicionats per la influència dels esquitxos o la salabor, les zones d'espadats amb roca nua, els espais arbusius dominats per la vegetació de salat blanc (*Atriplex halimus*), els sectors arbrats en forma de clapes esparses, així com les comunitats graminoides i de plantes ruderals de port herbaci que se situen bàsicament al planell superior de la Meda Gran.

Malgrat que la relació ens hagi semblat poc o molt completa i exhaustiva, el cert és que el potencial per acollir comunitats ornítiques és més aviat escàs. Això no vol dir, però, que unes determinades espècies no hagin ocupat amb èxit l'espai i que s'hi mostrin realment abundoses. Seran, en definitiva, aus que troben en aquestes penyes unes condicions ambientals força específiques o determinades, les quals aprofiten, en la major part dels casos, un important component d'oportunisme.

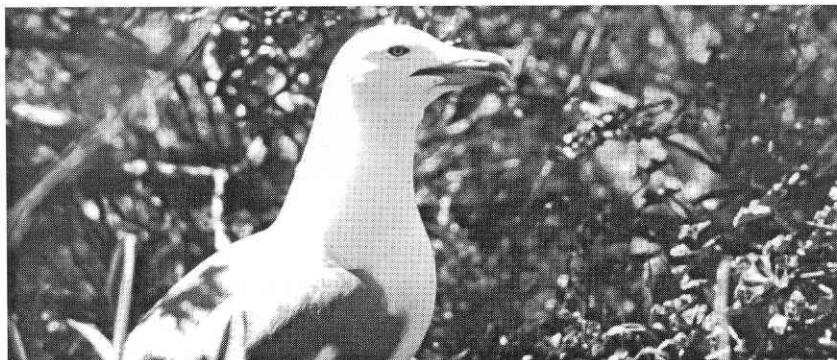
La colònia de gavians argentats

Allò que més sorprèn el visitant que per primer cop s'acosta a les illes és la gran quantitat d'aus que permanentment enteranyinen el cel

i ens eixorden amb els seus crits. Una observació detallada de tot aquest aviram ens farà notar que es tracta, en gairebé tots els casos, del gavià argentat (*Larus cachinnans*), ocell que té a les Medes una de les colònies de reproducció més importants en el conjunt de la Mediterrània.

El primer cens de gavians a les illes Medes s'efectuà el 1974, s'hi avaluaren un total aproximat de 6.000 parelles. Quatre anys més tard, el 1978, la xifra estimada va ésser de 7.500 parelles. Unes dades similars, 7.000-8.000 parelles -6.200 a la Meda Gran i 1.500 a la Meda Petita-, foren les calculades en un recompte que es portà a terme l'any 1981. Fou una dècada més tard, però, el 1991, quan s'iniciaren un seguit de censos amb un mètode més acurat. Els resultats, prou sorprenents, van donar a conèixer una població nidificant de 14.000 parelles -12.600 a la Meda Gran i 1.400 a la Meda Petita. A mitjan estiu d'aquell mateix any, si considerem l'èxit reproductiu de l'espècie, amb facilitat podem pensar que un mínim de 40.000 argentats sojornaven diàriament al capdamunt de l'arxipèlag.

El gavià argentat, a qual no cal confondre amb la més petita i fràgil gavina riallera, es caracteritza per les tonalitats argentades del seu dors i de la part superior de les ales -d'aquí li ve el nom-, així com pel blanc uniforme de les zones inferiors. Les potes són groguenques i els extrems de les ales, negres. El bec, que també és de color groc, presenta una conspícua taca vermella a la part distal. Els joves, que adquireixen el plomatge d'adult al quart any de vida, es coneixen perquè són tots ells d'un marró negrós i pigallats de taques blanques. La seva envergadura, per sobre dels 130 cm, fa que sigui una au de bona presència si la comparem amb altres espècies que hom acostuma a trobar en els nostres entorns més quotidians.

La colònia de gavià argentat de pota groga és de les més importants de la Mediterrània

Les tasques reproductores dels argentats s'inicien a començaments de primavera, després d'alguns dies de festeigs i de consolidació de les parelles, quan els ocells s'embranquen en la construcció del niu. D'aspecte més aviat rudimentari, el niu consisteix en una depressió de no pas més de 20 cm de diàmetre, fabricat pels dos membres de la parella i amb la utilització de petites herbes, algues i tota mena de materials d'origen domèstic que aquestes aus recullen als abocadors que freqüenten. És així com fragments de cartró i papers, trossos de cordills i restes de cigarretes o, fins i tot, bosses de plàstic, són incorporats de manera pràctica i efectiva a la simple arquitectura dels seus nials.

Les primeres postes tenen lloc a mitjan de març, s'allarguen durant tot l'abril i algunes es retarden fins a començaments de maig. Pel que fa al nombre d'ous, uniformement la xifra oscil·la entre 2 i 3 per niu. El seu color és força variable, de tal manera que en trobem de tonalitats verdoses, turquesa, marrons o, àdhuc, ataronjades, sempre però clapejats amb taques fosques o negres.

Niu de gavià argentat

Després d'aproximadament 30 dies d'incubació, portada a terme tant pel mascle com per la femella, neixen els petits gavians, amb plo-missol grisós i vistoses taques negres damunt el cap. De caràcter seminidífug, els polls abandonen el niu pocs dies més tard i es refu-

gien sota la vegetació o alguna pedra, mentre que a estones volten amb pas maldestre pels encontorns.

Durant les fases inicials del procés de reproducció, és sorprenent el caràcter extremadament agressiu d'aquests ocells. Visitar en aquesta època la colònia de gavians es converteix en quelcom més que una aventura. Romandre al capdamunt de les illes unes quantes hores esdevé ja una autèntica heroïcitat: vols rasants sobre els nostres caps, cops amb el bec i amb les potes o desagradables *pluges* d'excrements, acostumen a convertir el curios visitant en un més que segur candidat a la deserció. És per això que si hom té previst desembarcar a les Medes al llarg de l'estació de cria dels gavians, és del tot recomanable portar un barret, un paraigua o qualsevol altre estri per protegir-se.

Aquesta conducta agressiva dels argentats, però, no es manifesta només amb els humans. L'espectacle és encara més dramàtic quan els polls d'una parella, en un dels seus quotidians passejos, envaeixen territori aliè -cosa gens difícil si tenim en compte l'alta densitat de la colònia. No debades la competència per l'espai porta a un gran nombre de joves gavians a morir sota l'acció de les becarrades de progenitors que ocupen territoris veïns, en defensa d'allò que ells consideren una clara intrusió.

Al cap d'uns 40 dies d'haver nascut, els joves gavians volen ja amb una certa facilitat, malgrat que encara passaran algunes jornades abans no deixin d'ésser alimentats pels pares. L'extrema duresa de la vida salvatge queda perfectament reflectida si considerem que entre un 50% i un 70% dels polls moriran abans no assoleixin aquesta fase d'independència.

A banda del procés reproductor i de creixement dels gavians que fins ara hem descrit, és de particular interès destacar els efectes que la superpoblació de l'espècie ha tingut en el seu entorn immediat, tant per la modificació de les mateixes condicions d'hàbitat de les illes com per les reaccions que la seva expansió demogràfica ha provocat a escala mediàtica i social.

Al mateix arxipèlag de les Medes i pel que fa a la flora, és força clara la influència que aquesta important colònia d'aus ha tingut en l'estructuració i en les característiques de les comunitats vegetals. En aquest sentit, la vegetació suposadament climàtica i més identificativa d'aquests ambients de roquissar litoral, ha estat substituïda o afaïçonada

per les accentuades condicions d'adobament fruit de les dejeccions i de l'activitat dels gavians. Les aus, doncs, més que no pas ser culpables de l'anorreament d'unes associacions vegetals primigènies -pensem, per exemple, en la màquia d'ullastre i llentiscle-, són les principals artífexs d'unes interessants comunitats ornitocopròfiles, tanmateix úniques en el conjunt del país.

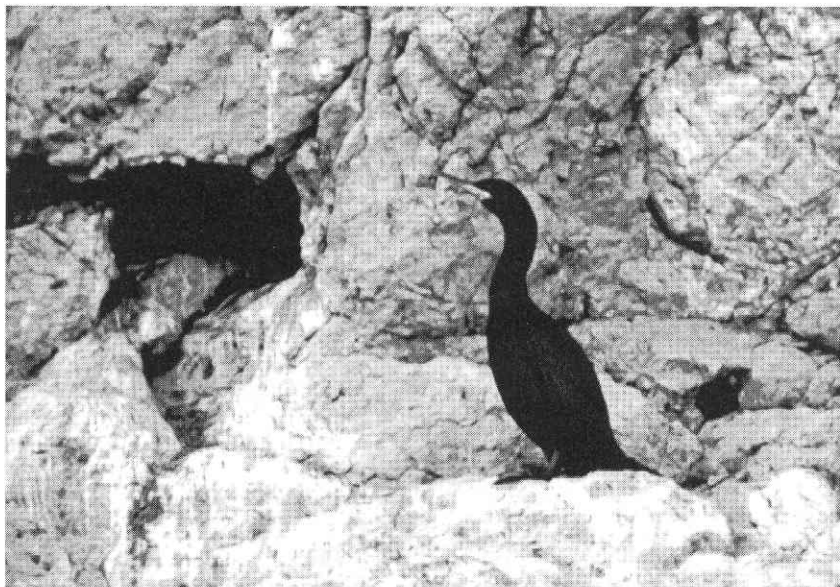
Els altres ocells amb els quals comparteixen territori tampoc semblen haver-se vist massa afectats per la superpoblació dels gavians. En aquest sentit, doncs, d'ençà que els argentats han experimentat un creixement més important no hem tingut constància de la regressió a la zona d'altres espècies característiques, ans al contrari. Tal com ja es veurà més endavant, s'ha fet palès un espectacular increment i consolidació al llarg d'aquests darrers anys d'una colònia de camallargs que s'instal·laren a les illes a començaments de la dècada dels 80.

Tot i aquestes consideracions que relativitzen la influència dels argentats en certes disfuncions que s'ha volgut creure que afectaven la zona, el 1992 personal adscrit al Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca inicià una campanya de control de la població d'aquestes aus. És així com fins a l'any 1996 foren sacrificats un total d'entre 4.000 i 7.000 ocells per temporada, amb la utilització de productes neuro tòxics que eren dipositats en forma d'aliment a l'interior dels nials. Sense entrar en valoracions ètiques ni aspectes més logístics o de planificació de les operacions, el cert és que pel que fa a les aus comportaren -a banda d'una disminució dels gavians fins a aproximadament un 50% de la població de partida- la desaparició d'una ufanosa població de caues (*Corvus monedula*) que habitaven les àrees d'espadats. Aquests còrvids -hom hi calculava una cinquantena llarga d'individus -, que moriren per la ingestió del verí el primer any en què s'efectuà el control dels argentats, no han tornat encara avui a colonitzar les penyes de l'arxipèlag.

Els poblaments de corbs marins

Els corbs marins són també unes aus molt característiques de les illes, tant perquè es tracta d'espècies vinculades als ambients litorals com perquè tenen una presència constant a les roques de voramar, bé que segons l'època de l'any varia substancialment el nombre d'efectius que romanen a la zona.

Enfilat a les pedres ran d'aigua o capbussant-se no massa lluny del roquetar, hi és en tot temps habitual el corb marí emplomallat

Corb marí emplomallat. *Phalacrocorax aristotelis*

(*Phalacrocorax aristotelis*), ocell de bona mida i coloració totalment negra, de qui segur que ens sorprendrà el seu posat alterós, així com una petita cresta en els adults durant l'època de reproducció. Els joves emplomallats -molts dels que puguem veure, nascuts en als diversos nius que cada any es troben en aquests illots i al litoral proper-, es diferencien dels més grans per les seves tonalitats variablement griseses i marrons.

Així com el gavià argentat s'alimenta de tota mena de recursos que sovint troba ben lluny del mar, el corb marí emplomallat captura només petits peixos de no pas més de mig pam de llargada, els quals encalça a sota aigua en unes sorprenents capbussades. A les Medes els contingents d'aquesta espècie es veuen substancialment incrementats a començaments d'estiu per l'arribada d'exemplars provinents d'altres àrees. És llavors quan s'hi poden trobar concentracions de fins una vuitantena d'individus. La població reproductora, tanmateix, que es va començar a controlar de manera exhaustiva el 1990, s'ha avaluat any rere any en una xifra que oscil·la entre les 5 i les 7 parelles.

El corb marí gros (*Phalacrocorax carbo*) és l'altra espècie present a l'arxipèlag, tan similar a l'emplomallat que només l'observador avesat hi destriarà la diferència. A grans trets, se'n distingeix per la seva mida lleugerament superior, les taques blanques que segons l'època de l'any pot tenir a les cuixes, vora el bec o al clatell, així com pel costum

de reposar a les parts més enlairades de la roca. Al contrari que l'emplomallat, el corb marí gros no es reproduïx a la zona i és de règim bàsicament hivernant. És en aquesta estació quan es poden veure més d'un centenar d'exemplars pernactant en diferents dormidors al capdamunt de la Meda Gran o del Carall Bernat.

Pel que fa als hàbits, el corb marí gros es diferencia de l'emplomallat que mentre aquest és de requeriments estrictament marins -de fet no s'allunya massa dels encontorns de les Medes o de la badia de Pals-, el gros acostuma a efectuar desplaçaments diaris cap a terra ferma on fa estada a les zones d'aiguamolls -és habitual observar-lo al Ter Vell, a l'Estartit o a les basses d'en Coll, al costat de la gola del Daró- o s'endinsa resseguint els curs del riu Ter fins a la resclosa de Colomers o a la mateixa ciutat de Girona.

La colònia nidificant d'ardeids

Colònia d'esplugabous a la punta del Guix

Més enllà dels ocells tipificats com de caràcter marí o costaner, però, el gran atractiu de les Medes pel que fa a les aus és la colònia d'ardeids que trobem des de fa uns quants anys instal·lada en un dels vessants de l'illa Gran. Aquesta població nidificant s'establí a la zona, de manera molt probable, immediatament després de desaparèixer al riu Ter aquell altre punt de cria de l'illa de Canet -l'any 1983 ja no s'hi observà cap parella-, entre els nuclis de Serra de Daró i Canet de la Tallada.

Les primeres informacions entorn de la presència d'aquesta colònia a les Medes ens arriben l'any 1982, quan es comptabilitza una xifra aproximada d'entre 12 i 15 parelles amb la següent distribució: 7/8 parelles de martinet blanc (*Egretta garzetta*), 3/4 parelles de martinet de nit (*Nycticorax nycticorax*) i 2/3 parelles d'esplugabous (*Bubulcus ibis*). El 1987, uns nous recomptes realitzats a la zona ens donen ja la xifra de 10 parelles de martinet blanc, 20 de martinet de nit i 4 d'esplugabous. Un any més tard, el 1988, es manté el mateix nombre de parelles de martinet blanc i martinet de nit, mentre que les d'esplugabous arriben a una xifra no precisada d'entre 8 i 10.

Martinet de nit. *Nycticorax nycticorax*

L'any 1989 s'observa un substancial augment en el nombre de parelles de la colònia, tot i que no es realitzen censos exhaustius que en determinin la seva composició. És a la temporada següent, el 1990, quan, atès el nou i espectacular increment que experimenta aquest nucli de cria, es comença el metòdic recompte dels seus efectius.

En els seus inicis la colònia d'ardeids es trobava al sector nord-occidental de la Meda Gran, damunt una clapada d'ullastres situats en una mena de còrrec i a no pas massa distància de l'aigua. A partir d'aquest primer nucli la colònia s'anà estenent, de manera que en aquests darrers anys ha ocupat una àmplia faixa de vessant cap a la banda de ponent. Avui en dia, doncs, l'espai on es reproduïen els

camallargs és un pendent moderat d'uns 40º d'inclinació mitjana, des d'aproximadament els 20 m per damunt la superfície de l'aigua i fins al capdamunt del planell superior de l'illa, poc o molt a la cota dels 70 m.

Els nius dels ocells s'emplacen en tots els casos sobre suports arboris -bé que en ocasions en estat arbusti- situats de manera discontinua en l'espai, de vegades agrupats en petites clapades arbòries formades per un o més peus de la mateixa o de diferent espècie. L'ullastre (*Olea europaea* var. *sylvestris*) i la figuera (*Ficus carica*) són els arbres més escollits com a suport per bastir-hi els nius, tot i que ocasionalment també s'han localitzat postes al damunt del garrofer (*Ceratonia siliqua*).

Pel que fa a la fenologia de la reproducció, les aus arriben a les Medes al llarg del mes d'abril i inicien la posta a començaments de maig, generalment amb una mida d'entre 3 i 4 ous. La incubació s'allarga una mica més de tres setmanes i els polls abandonen el niu al cap de 30 dies d'haver nascut. És durant el mes de juny que finalitzen les tasques reproductores amb l'envolament de la totalitat dels polls de la colònia.

No cal dir que la presència com a nidificants a la zona d'aquestes aus constituï, ja en els seus inicis, un fet absolutament nou. Es tracta d'espècies lligades als ambients pantanosos i d'aiguamoll i no pas als hàbitats rocallosos i de clara influència marina característics de les Medes. Martinets i esplugabous, que únicament s'observen a les illes durant l'època reproductora -entre els mesos d'abril i agost-, no han parat d'incrementar-hi els seus efectius al llarg de tots aquests anys, de manera que en l'actualitat hom hi comptabilitza més d'un miler de parelles repartides entre les tres espècies.

L'explicació a situacions tan desconcertants com l'assentament d'aquesta població pot molt bé raure en el fet que a les Medes els ardeids trobin la tranquil·litat necessària per portar a terme les seves tasques reproductives. La plana al·luvial del Baix Ter, curulla d'aiguamolls, arrossars i tota mena d'ambients fluvials idonis per a aquesta mena d'ocells, sembla no oferir prou seguretat perquè hi basteixin els seus nials. El recés que unes aus tan espectaculars troben a les Medes, però, té la seva contrapartida en els permanents viatges cap a terra ferma dels progenitors a fi i efecte de capturar l'aliment necessari que els permeti tirar endavant la llocada.

Les aus de penya-segat i de roca

En el capítol dels ocells de penya-segat i de roca -no oblidem que a la Meda Gran els espadats representen un 40% del seu perímetre i que el Carall Bernat és, en el seu conjunt, un immens penyal per totes bandes-, els falciots són els de presència més manifesta durant els mesos d'estiu. No pas en va retallen en grups el cel amb les seves esmolades ales, alhora que emeten uns xerricosos crits. A les Medes es troba abundantment el falciot comú (*Apus apus*), el falciot pàl·lid (*Apus pallidus*) i el ballester (*Apus melba*). Mentre els dos primers són quasi negres del tot i pràcticament indiferenciables l'un de l'altre -el cant, però, els delata-, el ballester és força més gros i té les parts ventrals conspícuament blanques. El niu de falciots i ballestes, construït a les escletxes de les roques, és gairebé l'únic pretext perquè facin terra unes aus que desenvolupen la resta de la seva activitat en el medi aeri.

El falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) és el rapinyaire més característic de les Medes, on es poden veure fàcilment exemplars provinents de la costa del Montgrí o establerts al mateix arxipèlag, lloc on també amb molta probabilitat nidifica aprofitant la idoneïtat dels rocams i espadats. Les parts culminants del Carall Bernat o del sector de la Coetera són les escollides amb preferència per aquesta au com a talaia des d'on llençar els seus atacs o indret on passar llargues estones de repòs. El duc (*Bubo bubo*) és una au de presa -nocturna- que també es troba present a l'arxipèlag en qualitat de reproductora, tot i que desconeixem si ho fa amb regularitat o bé es tracta de successos ocasionals.

Altres aus marines

Al marge dels gavians argentats i dels corbs marins, però, són altres les aus de règim marí que hom pot observar a les illes Medes i la seva àrea d'influència. En qualsevol cas, es tractarà d'espècies que o bé hi tenen una presència molt més escassa o poc conspícua, o bé mantenen un grau de relació força menys íntima amb les comunitats i biocenosis directament relacionades amb l'arxipèlag.

Entre aquestes espècies trobem la gavina riallera (*Larus ridibundus*), de caràcter hivernal i força menys abundant que no pas el gavià, del qual es distingeix pel seu aspecte molt més esvelt i blanquinós i un volar com de papallona. A l'època en què hom l'observa a les Medes -quasi sempre al mig de mar i molt rarament damunt dels rocams-, l'ocell presenta una petita taca negra al darrere de la galta i restes d'un plomatge al cap completament fosc durant l'estació reproductora. La

part anterior de les ales, tanmateix, mostra una banda d'un color blanc gairebé immaculat. El bec de la gavina, a diferència del del gavià argentat, és molt més fi, de color vermellós i amb la punta enfosquida.

En les aigües que circumden les illes o a la zona de la badia del Ter, són diverses les aus que hi podrem observar, gairebé sempre en règim hivernal o migratori. Entre les primeres destaca la calàbria agulla (*Gavia arctica*), no pas per la seva abundància ni perquè se situa massa a prop de l'arxipèlag, sinó perquè es tracta d'una au emblemàtica a les aigües del golf on cada any, entre els mesos de novembre i abril, fan estada prop d'una trentena d'exemplars. La calàbria, que acostuma a nedar en grups a una distància entre els 100 m i els 500 m de la línia de costa, se submergeix constantment per capturar els petits peixos dels quals s'alimenta. Pel que fa a l'aspecte, presenta un bec punxegut i robust, així com un plomatge grisós típic de l'època en què se'l veu.

D'aparença semblant a la calàbria agulla, el cabussó emplomallat (*Podiceps cristatus*) també és habitual durant l'hivern a les aigües obertes de la badia, a l'espai marí que hi ha entre la gola del Ter i les illes Medes. Es distingeix de la calàbria pel seu comportament solitari, el coll força més prim i estirat, així com perquè presenta un parell de petites crestes o munyocs dalt del cap, fet al qual deu el seu nom.

El mascarell (*Sula bassana*) és una de les espècies més espectaculars que es poden veure en aquestes aigües, entre els mesos d'octubre i abril -amb màxims de desembre a febrer. Amb una envergadura superior al metre i mig, el mascarell és fàcilment distingible d'altres aus marines pel seu vol potent que alterna amb breus planejos, l'agudesa de les seves formes i perquè és de color totalment blanc amb els extrems de les ales negres. A banda de les grans dimensions i el contrast del seu plomatge, el comportament de l'ocell captiva també aquell qui l'observa per primera vegada: després de volar en cercle o d'alentir la seva marxa, el mascarell replega les ales i es llença en uns sorprenents picats des d'una alçada que va dels 20 m fins als 50 m i que aixequen una característica esquitxada en travessar la superfície del mar.

La baldriga pufí (*Puffinus yelkouan*) és una altra espècie que hom pot contemplar bàsicament entre els mesos de novembre i maig, tot i que no és difícil tampoc veure'n exemplars aïllats durant l'estiu. La seva coloració més aviat enfosquida a les parts superiors, així com el costum de volar arran d'aigua i a la velocitat d'una llambregada, fan

que la seva presència sovint passi desapercibuda a l'observador poc atent. D'hàbits força gregaris, la baldriga pufí pot conformar concentracions de centenars d'individus, a vegades aplegats a escassa distància de la costa.

El xatrac becllarg (*Sterna sandvicensis*) i el gavot (*Alca torda*) són les dues darreres espècies que podrem veure amb una certa freqüència en una visita a l'àrea de les illes Medes. El xatrac, ocell que sovint fa estada al mateix port de l'Estartit, roman a la zona entre els mesos d'agost i abril, coincidint amb l'època hivernal i els períodes de migració. El seu plomatge és esblanqueït i presenta un capell negrós, mentre que el bec és llarg i fi amb l'extrem de color groc. Talment com el mascarell, el xatrac becllarg efectua sorprenents picats damunt de l'aigua a la recerca del menjar. En aquest cas, però, les escasses dimensions de l'ocell sovint es veuen compensades amb la concentració de diversos exemplars en un mateix indret on neda un banc de peixos. Els crits secs i estridents característics de l'espècie acaben per atorgar l'espectacularitat necessària a l'escena que hom contempla.

El gavot, a qui sorneguerament s'ha qualificat com el pingüí de la Mediterrània, té un aspecte rabassut, el bec gros i comprimit lateralment i el plomatge negrós per sobre que contrasta amb el blanc de sota. El vol, rectilini i còmicament accelerat atesa la justesa de les seves ales, ens acaba de recordar aquelles simpàtiques aus tan característiques de l'Antàrtida. El gavot, que visita les nostres costes entre els mesos de novembre i març, s'acostuma a albirar solitari o en petits grups, sovint barrejat entre les baldrigues tot nedant enmig del mar.

Ja finalment, bo és també relacionar altres espècies d'aus que si bé no hi són massa habituals, l'ocellaire afeccionat podrà localitzar a la zona de les Medes en determinades situacions climatològiques o en períodes estacionals més concrets. Es tracta, entre d'altres, de la calàbria petita (*Gavia stellata*), la baldriga cendrosa (*Calonectris diomedea*), l'ocell de tempesta (*Hydrobates pelagicus*) - que probablement hagi nidificat a l'arxipèlag, tal com ho confirmarien algunes citacions fetes durant l'estació reproductora-, l'ànec negre (*Melanitta nigra*), el paràsit gros (*Stercorarius skua*), la gavina capnegra (*Larus melanocephalus*), la gavina menuda (*Larus minutus*), la gavina corsa (*Larus audouinii*), el gavià fosc (*Larus fuscus*), la gavineta de tres dits (*Rissa tridactyla*) i el fumarell negre (*Chlidonias niger*).